

יצחק מרדכי הכהן רובין הר נוף ירושלים תובב"א

ערש"ק פרשת בהר בחוקותי תש"פ

סדר אמירת ברכת מעין שבע במנין שאינו קבוע

רבים מסתפקים האם במצבנו שכבר כמה וכמה שבועות אנו מתפללים במקומות עראי, האם משך הזמן הרב גורם שנדון את מקומות תפילתנו בעת הזו כמקום של קבע, ויש לאמור ברכת מעין שבע, והנה בכל נידון זה יש להבחין בין המנהג בירושלים לבין שאר מקומות, שבירושלים ישנם הנהגים לומר ברכה מעין שבע גם במקום שאינו קבוע¹, ועיקר דברינו להלן הוא בהגדרת מה נחשב למקום קבוע ונוגע למקומות בהם לא נוהגים לומר ברכת מעין שבע במקום שאינו קבוע².

של המאחרים לבוא שיהיו ניזוקין. פירוש, דגם בזמנם כשהיו מתפללים בשדה לא היתה תקנה זו שייכת במי שמתפלל בבית חתנים או בבית האבל, ולכן אין טעם לומר אותה גם האידנא.

וכתב המשנ"ב ס"ק כ"ד דבבית חתנים לא אומרים ברכה זו וכ"ש שאותן שמתפללין לפרקים במנין בבית, אבל כשיש קביעות על איזה ימים ויש ס"ת אצלם, וכמו בירידים, דומה לבית כנסת קבוע ואומרים³. מקור דברי המשנ"ב הם בדברי הט"ז שם ס"ק ח', והמג"א שם ס"ק י"ד הביא בשם הרדב"ז והרלב"ח שבמקום שנוהגין לאומרה בבית חתנים וכו' אין למחות בידם,

א. כתב השו"ע סי' רס"ח ס"ח דאומר שליח ציבור אחר תפילת ערבית שבלחש, ברכה אחת מעין שבע, ותפילה זו נתקנה משום סכנת המזויקים, שבת כנסיות שלהם היו בשדה ולפעמים בני אדם איחרו לבא לבית הכנסת, ויתעכבו יותר מהציבור וישארו יחידים, לפיכך תיקנו אותה שבעוד שהש"צ מאריך בתפילתו זו יסיימו המאחרים את התפילה. וגם האדינא שאין חשש זה קיים לא זזה תקנה ממקומה.

ב. עוד כתב השו"ע שם סי' שאין אומרים ברכה מעין שבע בבית חתנים ואבלים, דשם אין את הטעם

¹ ולענין מנהג אמירתו בירושלים עיין בלוח לא"י [פרשת שובה], יש מבוכה בדברי המורים האם נוהג רק בירושלים שבין החומות או גם בעיר החדשה, דעת הגרש"ז אועירבאך זצ"ל דאפשר שרק בתוך החומות דבגלל הקדושה חשיב כבית הכנסת [מובא ספר שש"כ פרק ס"ה הערה נ"ח], והגר"ש אלישיב זצ"ל אמר שלענין כמה דברים מנהג ירושלים נוהג בכל מקום שהוא בתוך תחום שבת לעיר העתיקה, ואחד מן הדברים הוא ברכת מעין שבע במקום שאינו מנין קבוע שבירושלים נוהגים לאומרו [מובא בספר שבות יצחק פורים].

יש עוד אריכות דברים בענין זה על מה מבוסס מנהג ירושלים, והאם נאמר דוקא במקום קבוע אלא שאין בו ס"ת או שנאמר בכל מנין שיש בו עשרה אף שאינו קבוע ואין בו ס"ת, עיין בספר בן איש חי שנה ב' פרשת וירא ו', ובספר כף החיים סי' רס"ח ס"ק נ'. ואי"ה עוד חזון למועד.

² חשוב להקדים את מה שכתב בשו"ת נובי"ת סי' ט"ו בנידון שבא לפניו בענין אחר וז"ל אהובי ידידי, בדבר שאין לו שורש לא נגמרא ולא בפוסקים הראשונים אין מקום לפלפל בו בראיות תלמודיות. עוד מצינו בתשובה אחרת של הנוב"י [שגם היא עוסקת בענין אחר] יור"ד סי' נ"ד, שכתב לרב השואל וז"ל המנהג של מקומו משונה, ומנהג זה אין לו שום שורש ויסוד, ובודאי מנהג בורות הוא, ואם כן עשה יפה עשה מר שלא חש למנהג זה, אבל אעפ"כ היה לו מתחילה להודיע לאחד מחכמי העיר, ואם יש שם רב ומורה בודאי שלא עשה יפה שלא שאל אותו מתחילה, והעבר אין ואין להענישו כלל, אבל מכאן ולהבא יהיה זהיר ברוחו שבלי הוראת חכם הראוי להוראה לא יקפוץ לבטל שום מנהג, אף שהמנהג הוא גרוע, עכ"ל.

דון מינה ואוקי באתרין להיות זהיר בענייני המנהגים, ולכן כתבנו את שרשי הדברים ואת מה שיש לדון בהם, וכל מורה יורה לדעתו את המעשה אשר יעשון.

³ דנו הפוסקים האם במקום שנמצאים לתקופה קצרה וקובעים שם תפילתם כגון בירידים, בעינן שיהיה עמם גם ספר תורה במקומם, עיין באליה רבא סי' רס"ח שהביא משיירי כנסת הגדולה דבעינן שיהיה במקום עראי ס"ת כדי שיוכלו לומר ברכת מעין שבע, וכתב להסתפק דיתכן שגם הט"ז הצריך בירידים שיהיה ס"ת אצלם. והמשנ"ב הביא את דבריו וכתב דבמנין עראי בירידים בעינן ס"ת.

⁴ בבית הגרא"ל שטיינמן זצ"ל לא אמרו בליל שבת ברכת מעין שבע ואף שהמנין התקיים בביתו שנים רבות ואף היה שם ס"ת, וטעמו שהמנין שבביתו אין זה מנין קבוע, וביאר שכיון שזה תלוי בו ונועד לצרכו, וכשאינו בעיר אין מתפללין שם, זה נחשב ארעי [והוסיף דלכן אין צריך להדליק שם נר חנוכה כפי שמדליקים בבית כנסת ולכן גם אינו מזיק את השכנים, עיין ט"ז הלכות בית הכנסת].

וכתב ע"ז הפמ"ג שם א"א ס"ק י"ד וצריך עיון קצת אם לא הוא ספק ברכה, והעתיק המשנ"ב ס"ק כ"ד את דבריהם.

ג. והנה כתב הט"ז בתו"ד שם דהכלל בכל זה הוא, דלדין לא צריכים לומר ברכה זו אף בבית כנסת קבוע, דהרי בזמננו אין סכנה, אלא היות וכבר תקנוה במקום סכנה מומשיכים לנהוג כן גם האידנא, אבל כל שאין קביעות אין מקום לזה, ומסיים הט"ז דמכל מקום נראה דאותן הקבועים מקום לאיזה ימים, כמו שרגילים לעשות בירידים, זה הוה דומה לבית כנסת קבוע, ואומרים שם ברכה זו.

ד. ומש"כ הט"ז על הירידים שקבועים "איזה ימים" לא נתפרשה כוונתו להדיא, דבמה שונה היריד שגם הוא אינו מקום קבוע מבית החתנים או בית האבלים שגם שם נמצאים איזה ימים [שהרי בית האבלים הוא שבעה ימים וכן בית החתנים], ובאמת הגר"ז סעיף ט"ו פירש בכוונת הט"ז דהיינו לכמה שבועות, ולפי זה הטעם שאומרים ברכת מעין שבע בירידים הוא משום דמיקרי מקום קבוע יותר מאשר בית החתנים ובית האבל.

העולה מהנ"ל

במקומות שאין אומרים ברכת מעין שבע במנין שאינו קבוע, יש לדון שגם כמצבנו כשאנו מתפללים בחצרות קרפיות ומרפסות ומייחלים בכל עת לשוב להתפלל בבתי כנסת הקבועים אין לאמר ברכת מעין שבע.

קביעות כלל, ואפשר להביא כדמות ראייה לנידון זה, עיין ירושלמי שבת סו"פ כלל גדול שנחלקו האמוראים האם בנין המשכן היה בנין קבוע או בנין עראי, דחד מ"ד ס"ל דהוי בנין עראי כיון שהוא בנין לשעה וחד מ"ד ס"ל דכיון שהיו חונים על פי ה' הרי זה נחשב כבנין קבוע, ולמד החת"ס בשו"ת או"ח סי' ע"ב, דמבואר דאי לא דעל פי ה' יחנו הוי קבוע, אמרינן שבנין המשכן חשיב בנין לשעה כיון שאין הם נמצאים במקום זה לעולם אלא התוכנית היא להגיע לארץ ישראל, עיי"ש. וחזינו שאף בנין המשכן שהיו נמצאים במקום אחד תשע עשרה שנה היה נחשב בנין לזמן, כיון שבכל רגע היו מחכים לציווי ה' לקפל את המשכן ולהמשיך במסעם, ודו"ק.

² ופשוט שאין נפק"מ אם השהות באותו יריד היא מרצונו או לא ברצונו, והיינו שאף מי שנפשה חשקה בתורה והולך ליריד לצורך פרנסתו הדחוקה, מ"מ כשהחליט לנסוע ליריד ולשהות שם הרי הוא קבוע את עצמו בזמן היריד ששם יהיה בית תפילתו, וכן הדין כמי שנמצא בבית האסורים למשך זמן ויש לאסירים מקום תפילה, נידון מקום זה כמקום קבוע, ואף שאינו רוצה להיות במקום זה, מ"מ אחר שנגזר עליו להיות שם הוא קבוע את עצמו שבחדר שיחדו לו לתפילה שם תהיה קביעותו.

¹ עיין בספר תהלה לדוד סי' רס"ח ס"ק י"ג שכתב שאם כל אנשי בית הכנסת מתפללים ביחד בבית אחר [מאיזה טעם] אומרים ברכת מעין שבע דאז שייך הטעם שמאחרין לבוא. ומטעם זה כתב בשו"ת מנחת יצחק ח"י סי' כ"ג שכאשר ערכו הפגנה רבתי לבלי שבת והתפללו ברחובה של עיר, שאומרים ברכה מעין שבע.

¹ ופשוט שלפי דברי הט"ז אין לאמר ברכה מעין שבע במנין שנעשה בבית הארחה ששוכרים לשבת שמחה, כאשר לוקחים חדר במקום והופכים אותו לבית כנסת זמני, דאין זה נחשב מקום קבוע [ויל"ע אם זה בית כנסת קבוע אלא שכל שבת מתפללים בו ציבור אחר האם חשיב כבית כנסת קבוע].

¹ ובאמת שמשך זמן הירידים שהיו נהוג בשנים קדמוניות היה למשך כמה שבועות ולא רק לכמה ימים, עיין בשו"ת הרמ"א סי' ק"כ ובשו"ת מהרש"ל סי' י"ח שכתבו דביריד לובלין היו שוהים פחות מל' יום [מובא בשעה"צ סי' ש"צ ס"ק ל"ג], ועיין שו"ת משיבת נפש ח"ב סי' ל"ד שמשך השהיה בירידים היה כשבועיים שלשה, ועיין פנקס קהילות ליטא סימן שע"ו.

² ובאופן שלא יודעים בודאות שיצטרכו להישאר זמן ארוך, אלא שכמה וכמה שבועות כבר מתפללים במקום עראי ובכל שבוע מצפים שישתנה מצבם, נראה פשוט שאינו נחשב מקום